

Irodaxon NAZAROVA,
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: Irodanazarova1963@gmail.com
Toxirjon SHOKIROV,
Pedagogika, psixologiya va San'atshunoslik fakulteti dotsenti
E-mail: toxir1304@gmail.com

Farg'ona davlat universiteti professori I.Siddiqov taqrizi asosida

MUSTAQILLIK DAVRIDA MILLIY SAN'AT TARAQQIYOTINING XUSUSIYATLARI

Аннотация

Maqolada Mustaqillik yillarida yangi marosimlar, an'analar, milliy bayramlar paydo bo'lganligi, ayrim unutilganlari qayta tiklanganligi, hozirgi kunda san'atning boshqa turlari qatori raqs san'atining tobora ommalashib, jamiyatda uning zamonaviy ahamiyati ortib borayotgani haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Raqs, go'zallik, an'ana, sa'nat, meros, estetika, jamiyat, shaxs, ma'naviyat, madaniyat, tarbiya, qadriyat, estetika, dunyoqarash.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация

В статье содержатся сведения о появлении новых обрядов, традиций, национальных праздников, возрождении некоторых забытых, возрастающей популярности танцевального искусства среди других видов искусства, его современном значении в обществе.

Ключевые слова: Танец, красота, традиция, искусство, наследие, эстетика, общество, личность, духовность, культура, образование, ценность, эстетика, мировоззрение.

CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF NATIONAL ART IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE

Annotation

The article contains information about the emergence of new ceremonies, traditions, national holidays, the revival of some forgotten ones, the increasing popularity of dance art, among other forms of art, and its modern importance in society.

Key words: Dance, beauty, tradition, art, heritage, aesthetics, society, personality, spirituality, culture, education, value, aesthetics, worldview.

Kirish. O'zbekistonning mustaqillikka erishishi, uning BMTga a'zo bo'lishi kabi ulkan ijtimoiy-siyosiy voqealar jamiyatda iqtisodiy, siyosiy taraqqiyotning yangi bosqichi boshlanishini belgilab berdi [1]. Bu davrda qayd etilgan sohalar bilan birga madaniy-ma'naviy, xususan san'at taraqqiyoti uchun ham ulkan imkoniyatlar yuzaga keldi. Milliy san'at taraqqiyotining huquqiy mezonlari va imkoniyatlari paydo bo'lib, u davlat himoyasiga o'tdi. Mazkur sohada ham keng islohotlar amalga osha boshladi. Yaqindagina mustaqillikka erishgan O'zbekistonda 1992-yilda "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunning va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning qabul qilinishi san'at taraqqiyotiga ham ulkan ta'sir ko'rsatdi. Chunki bu sohada ham ta'limning yangi asoslari va tamoyillari shakllandi.

O'zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimov mustaqil O'zbekistonning ustuvor yo'nalishi sifatida ma'naviy taraqqiyotni e'tirof etgan edi. Birinchi Prezident iqtisodiy va siyosiy sohaning muhimligini ta'kidlagan holda mustaqil O'zbekistonning strategik taraqqiyotida ma'naviy tiklanish va ma'naviy yangilanishning ahamiyatini alohida aytib o'tgan [2].

Insonning mohiyati shundayki, u doim yangilikka, ijodga intiladi, ijodiy faoliyatiga yangiliklarni, innovatsiyalarni qo'llaydi. "Inson bo'lish qobiliyati uning faoliyatiga teng bo'lmalik qobiliyatidir. Boshqacha qilib aytganda, inson o'zi yaratganlardan o'tib ketadi. Salohiyat jihatdan insonning qobiliyatlari cheksiz" [3]. Bundan kelib chiqadiki, Yangi O'zbekistonni barpo etish uning yoshlaridan tinmay mehnat qilishni, ilm olishni talab etadi. Jamiyat taraqqiyotida subyektiv omilning salohiyati, ehtiyojlari, ideallari iqtisodiy-ijtimoiy, madaniy- ma'naviy va albatta, san'at taraqqiyotini ta'minlaydi.

Milliy raqslarda mustaqillik davriga xos bo'lgan va uning mohiyatini ifoda etuvchi qayta tiklangan dolzarb qadriyatlari, milliy an'analar ifodalandi. Milliy ma'naviyat va qadriyatlarni

kishilar ongiga singdirishda san'at muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Uning turlaridan biri – raqs ommaviylik va ta'sirchanlik xususiyatiga ko'ra bu borada muhim ahamiyatga ega. Raqs bilan xalq badiiy ijodiyotining ommaviy turi sifatida keng ommaviy sahnalarda, madaniyat uylari va san'at saroylarida ommaviy ravishda shug'ullana boshladi. Ko'plab havaskorlik raqs guruhlari tashkil topib, keng faoliyat ko'rsata boshladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. "Qadimgi falsafiy tafakkurda san'atga oid fikrlar afsonaviy ong asosida paydo bo'lgan. Qadimiy afsonalar kishilarning go'zallik, xunuklik, go'zallikning inson hayotidagi o'rni haqidagi dastlabki tasavvurlarini ifoda etgan hamda bunga Apollon haqidagi afsonani misol qilish mumkin. Qadimgi yunon falsafasida san'atni ijodiy-estetik hodisa, voqelikni emotsional o'zlashtirishning o'ziga xos shakli sifatida baholangan hamda ijodiy, barkamol shaxsni shakllantirish uchun har tomonlama ta'lim, jumladan, arifmetika va astronomiya, musiqa va raqsni o'rgatish, zarur deb hisoblanilgan" [5].

"Qadimgi Sharqda Misr, Hindiston, Xitoyda, keyinroq, Yunonistonda Sokrat, Platon, Aristotel, Qadimgi Rimda Lukretsiy Kar, Goratsiy falsafasida ularning estetik qarashlari aks etgan. Go'zallikni Pifagor sonlarda, Geraklit obyektiv olamning uyg'unligida, Platon g'oyalarda aks etadi, deb hisoblagan [6].

O'zbek milliy falsafasining taniqli namoyondalari tomonidan san'at va uning turlariga bag'ishlangan ko'plab asarlar yaratilgan. O'zbek ma'rifatparvarlaridan biri Abdurauf Fitrat "O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi" kitobida musiqa, raqs haqida quyidagilarni yozadi: "Men tanbur chertganimda va raqqosalar raqsga tushganda xalqimning ichki boy olamini, go'zal qalbini, hayoti nihoyatda qarama-qarshiliklar bilan to'lib ketganini his etaman. Raqs shunday san'atki, u xalqning, har bir millatning, ma'naviy hayotini ko'rsatib turadigan, Alloh taolo yaratgan bir mo'jiza" deb fikr bildirgan edi [8]. Darhaqiqat, raqs

san'ati xalqning yillar davomida erishilgan yutuqlarini o'zida aks ettiradi.

“XX asrda shvetsariyalik bastakor va o'qituvchi Emil Jak Dalkroze musiqiy va ritmik ta'lim tizimini ishlab chiqdi, bu hali ham dunyodagi eng mashhur musiqa ta'lim usullaridan biri hisoblanadi. Dalkroze fikricha, musiqa va raqs bilan muloqot qilish orqali inson bu dunyoda o'zini va tevarak-atrofdagi olamni bilishni o'rganadi, raqsga tushish esa nafaqat musiqiylikni rivojlantiradi, balki, iroda, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va ijodiy salohiyatni rivojlantirishga yordam beradi” [9]. Dalkroze bu qarashlari hozirgi kunda ham o'z isbotini ko'rsatmoqda.

Mustaqil davlatlar hamdo'stligi mamlakatlarida raqs san'ati sohasida yirik tadqiqotlar olib borilgan. Hozirgi vaqtda raqs mashg'ulotlari elementlari jumladan Rossiya davlatida jismoniy tarbiya fani dasturiga kiritilgan. Bunda raqsning bolani ma'naviy-axloqiy, jismoniy sifatlarini tarbiyalash, shaxsning umumiy ma'naviy fazilatlarini rivojlantirishga ta'sirga ega ekanligi hisobga olingan. I.N.Korneva, O.V.Oparinalar ta'limda raqs va sog'lomlashtirish faoliyatini integratsiya qilish imkoniyatlari bo'yicha tadqiqot olib borgan bo'lsalar-da, A.Vaganova M.Moiseyevlar raqs san'atining balet janriga e'tibor qaratganlar [10]. Ularning olib borgan izlanishlari raqs san'atidagi o'zaro mushtaraklikni ta'minlashning axloqiy va estetik jihatlarini yoritishga qaratilgan.

Mahalliy olimlar tomonidan estetika, san'at, raqs san'atiga bag'ishlab ko'plab fundamental ilmiy asarlar yaratilgan. Shuningdek, raqs san'ati sohasida faoliyat olib borgan bir qator san'atkorlar tomonidan ham bu sohaga bag'ishlab monografiyalar, kitoblari yozilgan.

“Raqs san'ati va badiiy gimnastikaning uyg'unligi asosida o'smir yoshlarning estetik tarbiyasi masalalari A.K.Eshatayev va A.K.Xaytmetovlar tomonidan qisman o'rganilgan, G'.Nadjimov xalq kuylari, raqslari, marosimlari va amaliy san'at kabi turlarida

milliy an'analar aks etganligini asoslab bergan”. Xususan shu kabi o'zbek musiqashunos olimlar singari yoshlarning ham jismoniy, ham aqliy, ham axloqiy estetik tarbiyasini oshirish maqsadida ko'plab ilmiy tadqiqot ishlar amalga oshirishmoqda.

O'zbek milliy raqs san'atining xususiyatlari va mohiyat-mazmunini yoritishga intilgan va bu sohaning nazariyalarini yaratgan raqsshunoslar Roziya Karimova, Qunduz Mirkarimova, Lyubov Avdeyeva, Gavhar Matyoqubovalarning nomini qayd etish zarur. Ushbu raqsshunoslar o'zbek milliy raqs san'atiga katta hissa qo'shganlar va bugungi kunda ham ularning ijodi o'rganib kelinmoqda.

O'zbekistonda o'zbek milliy raqs san'atining asoslarini yaratishda Usta Olim Komilov, Tamaraxonim, Mukarama Turg'unboyevlarning alohida o'rni bor. Ularning xizmatlari raqs san'atining nazariyotchilari tomonidan e'tirof etilgan.

Natijalar va muhokama. Mustaqillik – ijtimoiy - milliy voqelik, xalqimizning tarixiy hayotida ulkan burilish sifatida namoyon bo'ldi. Jamiyatda ma'naviy tiklanish, keyinroq ma'naviy yangilanish jarayonlari amalga osha boshladi. Bu obyektiv jarayon bilan yonma-yon ma'naviy yangilanish amalga osha boshladi.

O'zbekiston Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev mamlakatning ma'naviy taraqqiyotiga katta e'tibor qaratmoqda. Yaqin o'tgan yillarda Prezident tomonidan ma'naviyat, san'at taraqqiyotiga aloqador muhim Farmonlar va Qarorlar qabul qilindi.

Yangi O'zbekistonni barpo etishda tarixiy-milliy estetik qadriyatlarni saqlab qolish bilan birga ularni ilg'or, milliylik tamoyillarini buzmaydigan estetik qadriyatlar bilan uyg'unlashuvini ta'minlash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Albatta, bu jarayonda milliy raqs san'atiga ham boshqa millatlar raqs san'atining elementlarini kirib kelishi tabiiy holdir. Muammo – milliy raqsning o'ziga xos xususiyatini saqlab qolishda. Buning uchun quyidagi jihatlariga e'tibor qaratish zarur:

Milliy raqs san'atining e'tibor qaratish zarur bo'lgan jihatlar	Amalga oshirish tartibi
Milliy raqsning o'ziga xos xususiyatini saqlab qolish.	Milliy raqs san'atining mohiyatini hamda milliy xususiyatlarini himoya qilish, ularni avaylab, saqlab kelajak avlodlarga yetkazib berishni taqozo etadi. Buning uchun san'atning milliy merosiy salohiyatini saqlab qolish bilan birga umuminsoniy estetik qadriyatlar, o'zga millatlar san'atining ilg'or elementlari bilan uyg'unlashuvini ta'minlash lozim.
Milliy raqs milliy meroslik xususiyatini saqlab qolishi.	Raqs san'atining mohiyatini hamda milliy xususiyatlarini himoya qilish, ularni avaylab, saqlab kelajak avlodlarga yetkazib berishni taqozo etadi. Buning uchun yoshlarni milliy san'at ruhida tarbiyalash, estetik immunitetini oshirish va ularning ongiga milliy san'atga muhabbat va ideallarni singdirish kabi ommaviy madaniyatga qarshi kurashning omillarini singdirish zarur.
Milliy raqs san'atining milliy mentalitet xarakterini ifoda etishi hamda milliy raqs san'atining milliy-tarbiyaviy ahamiyatining saqlanib qolishi;	O'zbek milliy-madaniy mentalitetini o'zida yaqqol namoyon etadigan millat ziynati deb hisoblanuvchi raqs o'zining betakror xususiyatlari, estetik zavq bag'ishlovchi jozibasi bilan ajralib, jamiyatimiz yoshlarining o'zbek milliy raqs san'atiga ijodiy munosabatini rivojlantirish hamda ularning ongiga milliy san'atimizning mohiyatini tushuntirish va targ'ib qilish maqsadga muvofiq bo'ladi.
Milliy raqsning ma'naviy-estetik ehtiyojlarni qondira olishi;	Ma'naviy-estetik tarbiya tizimida raqs muhim rol o'ynaydi, chunki raqs bilan shug'ullanadigan inson uni o'rab turgan borliqni, o'zi yashab turgan olamning go'zalligini his etish, uni asrab avaylash va e'zozlashni o'rganadi. Raqs san'ati go'zallikka intilgan insonning, ayniqsa yoshlarning go'zallikni anglashgina emas, balki go'zallikni yaratishga, unga to'g'ri munosabatda bo'lishga, asrab-avaylashga yo'naltiradi. Buning asosida insonning tasavvuri, tafakkuri taraqqiy etadi.

Milliy raqs san'atini ommaviy madaniyat, globallashuvning salbiy ta'siridan himoya qilish va uni kelajak insonlariga ma'naviy qadriyat sifatida meros qilib yetkazish uchun san'atning bu turini asrab –avaylash, uni muntazam targ'ib qilish, ta'lim tizimida estetika darslarida milliy san'at, xususan milliy raqs san'atining ahamiyatini yoshlarga tushuntirib borish muhim ahamiyatga ega.

Buning uchun milliy raqslarni :

ommaviy axborot vositalarida yoritib borish;

televideniada ularni muntazam ko'rsatib borish;

raqs ijrochilarining ijodiy faoliyatini o'rnak bo'ladigan jihatlarini yoritib borish;

keng tarqalgan milliy raqs san'ati durdonalarining tarixi bilan maxsus shug'ullanish hamda ko'rsatuvlar tayyorlash;

asrlar davomida shakllangan mumtoz raqslarni yo'qolib ketishini oldini olish;

raqs ijrochilari haqida ko'rsatuvlar tayyorlash;

bularning barchasi milliy raqs san'atining taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Madaniyat va san'at tarraqiyoti, mamlakatimiz rivojlanishining hozirgi davrda oliy ta'lim tizimida jahon andozalarini hisobga olgan holda takomillashtirish, yuksaltirish masalalari ilgari surilmoqda. Bugungi kunda oldimizga jahon fani

va madaniyatning eng ilg'or yutuqlarini o'zida mujassamlashtirgan, inson aql-zakovati yaratgan boyliklaridan bahramand bo'lgan barkamol avlodni shakllantirish vazifasi turibdi. Faqat shu asosdagi millatning taraqqiyot sari intilishini ta'minlovchi intellektual kuchni vujudga keltirish mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, o'zbek milliy san'ati asrlar davomida sayqallanib, bugungi kungacha milliy madaniyatning muhim elementi sifatida nafaqat saqlanib qolmoqda va uning ahamiyati yanada dolzarblik kasb etib bormoqda.

Yangi O'zbekistonni barpo etishda buyuk tarix, madaniyat va ma'naviyat egasi bo'lgan xalqimiz demokratik tamoyillarga asoslangan yangi hayot, yangi jamiyat poydevorini qurayotgan va ayni paytda takomillashtirayotgan hozirgi murakkab va shiddatli davrda, chinakam ma'naviyatli va ma'rifatli odamgina inson qadri milliy o'zligini anglashi milliy qadriyatlari tarkibida o'zbek milliy raqs san'ati ayniqsa, raqsning insoniyatga estetik zavq, xushkayfiyat bahsh etish, mamlakatimizning go'zal madaniyatini jahonga yoyish, xalq diplomatiyasini rivojlantirish hamda manaviy-madaniy taraqqiyotida san'atning boshqa turlariga nisbatan faoliyatning yuksak ko'rsatkichi, ongli va mas'uliyatli yondashuv ekanligi aniqlandi.

ADABIYOTLAR

1. 1992 йил 2 март. <http://www.Lex.uz//pages>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli (70-modda) "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. URL :<https://lex.uz/docs/3107036>
3. Миньёшев Ф.И. Социальная антропология. –Москва: Международный Университет Бизнеса и управления. Братья Карич, 1999.-С.172. Platon. (1993). Suqrotning himoyasi. (A. Shukurov, tarj.) Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.-bet 80-120.
4. Каранг. Историй памятники мировой эстетической мысли В.6 т-х. .-Москва. Искусство.1988.Т.-1.178с. Shiller, F. (2001). Estetik tarbiya haqida (J. S. Shomurodov, tarj.). Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.-bet 80-120.
5. <https://uz.eferrit.com/platon-eng-muhim-faylasuflardan-biri/>
6. Аристотель, Сочинения. 4 т.Т.-1. Москва. "Мысль" 1981г. 37с.
7. Каранг. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. В-2 т-х.- Москва. Искусство.1988.Т-1.116 с.
8. Rahimov A. Sahnalar sirlari munaqqid nigohida. Toshkent.: Turon zamin ziyo. 2016 y. В-200.
9. https://ru.wikipedia.org/wiki/Jan-Dalkroz_Emil
10. Авдеева Л."Ўзбек миллий рақс тарихидан. – Т.: Мукааррама Тургунбоева номидаги "Ўзбек рақс" миллий рақс бирлашмаси, 2001г. – В. 204.